

Izvorni naučni rad
UDK 371.3:78

Tihana ŠKOJO (Osijek)

Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku, Osijek, Hrvatska
tihana.skojo@aukos.hr

Renata JUKIĆ (Osijek)

Filozofski fakultet Osijek, Osijek, Hrvatska
rjukic@ffos.hr

Ena SOKIĆ (Osijek)

Osnovna škola Ivana Filipovića, Osijek, Hrvatska
enaprimus@gmail.com

SKRIVENI KURIKULUM U NASTAVI GLAZBE U OPĆEOBRAZOVNOJ ŠKOLI

Brojne definicije skrivenoga kurikulumu i istraživanja koja se navode u posljednjih pedeset godina upućuju na kompleksnost, ali i iznimnu važnost nenamjernih, implicitnih poruka koje se svakodnevno protežu školom i učionicom. Na elemente za koje smatraju da svojim djelovanjem, kao skriveni kurikulum, utječu na nastavu glazbe, u provedenom su istraživanju ukazali nastavnici Glazbene kulture iz Osječko-baranjske, Brodsko-posavske, Požeško-slavonske i Vukovarsko-srijemske županije u Republici Hrvatskoj. Rezultati istraživanja pokazuju kako nastavnici refleksivnim promatranjem svojega rada primjećuju utjecaje skrivenoga kurikulumu u strukturalnom aspektu, koji se odnosi na broj nastavnih sati predmeta, opremljenost škole i organizaciju izvannastavnih glazbenih aktivnosti.

Nastavnici posebno ističu kulturološki i odgojni aspekt skrivenoga kurikulumu koji za nastavu glazbe ima snažniji odjek od organizacijskoga aspekta. Upućuju na to kako je, unatoč opće poznatom značajnom i višestrukome doprinosu umjetničkih aktivnosti na razvoj učenika te aktualnim europskim i nacionalnim obrazovnim inicijativama kojima se potiče umjetničko područje u odgoju i obrazovanju, ipak u školskom i nastavnom kurikulumu razvidna dominacija znanstvenoga diskursa, što se značajno reflektira na kulturnim i estetskim vrijednostima koje se nastoje prenijeti školskom kulturom. Naglašavaju kako stav društva

prema umjetnosti i kulturi utječe i na motivaciju nastavnika i učenika te kako je, neovisno o iznimnom trudu nastavnika, teško anulirati negativne utjecaje ovih elemenata. Također, nastavnici ističu da preopterećenost učenika zbog velikih nastavnih i izvannastavnih zahtjeva utječe na odaziv učenika za izvannastavne glazbene aktivnosti, ali i na nastavno ozračje.

Provedeno je istraživanje aktualiziralo potrebu za intenziviranjem ispitivanja utjecaja skrivenoga kurikulumu u nastavi umjetničkoga područja kako bi se moglo pravovremeno odgovoriti na izazove koji se pojavljuju uslijed društvenih i obrazovnih mijena suvremenoga doba.

Ključne riječi: *skriveni kurikulum, nastava glazbe, nastavnici*

UVOD

Sukladno kurikulumskom usmjerenju, koji je Hrvatski odgojno-obrazovni sustav prihvatio 2011. godine donošenjem Nacionalnoga okvirnog kurikuluma, utvrđene su osnovne sastavnice općega obveznog odgoja i obrazovanja te se počelo s oblikovanjem nastavnih kurikuluma. Kurikulum nastavnoga predmeta Glazbena kultura za osnovne škole utvrđen je 2019. godine (MZO, 2019) i usklađen je sa suvremenim znanstvenim spoznajama koje upućuju na otvorenost i prilagodljivost procesa učenja i poučavanja, didaktički i metodički pluralizam, istraživačko, projektno i individualizirano učenje te na nužnost primjene informacijsko komunikacijske tehnologije kao važnoga dijela suvremenoga učenja i poučavanja glazbe (MZO, 2019). Nastavni je kurikulum u tri domene, koje su povezane i koje se nadopunjuju u svim obrazovnim ciklusima (*Slušanje i upoznavanje glazbe, Izražavanje glazbom i uz glazbu te Glazba u kontekstu*), usmjeren prema sljedećim ciljevima učenja i poučavanja:

- društveno-emocionalnom razvoju učenika
- razvoju glazbenih sposobnosti svih učenika u skladu s individualnim sposobnostima pojedinca
- poticanju učenika na aktivno bavljenje glazbom i sudjelovanje u kulturnom životu zajednice
- upoznavanju učenika s glazbenom umjetnošću putem kvalitetnih i reprezentativnih ostvarenja glazbe različita podrijetla te različitih stilova i vrsta
- razvijanju glazbenoga ukusa i kritičkoga mišljenja
- razumijevanju interdisciplinarnih karakteristika i mogućnosti glazbe
- osvještavanju vrijednosti regionalne, nacionalne i europske kulturne baštine u kontekstu svjetske kulture

- razvijanju kulturnoga razumijevanja i interkulturalne kompetencije putem izgrađivanja odnosa prema vlastitoj glazbenoj kulturi i otvorenoga pristupa prema drugim glazbenim kulturama.

Pri ostvarivanju ciljeva učenja i poučavanja u aktualnom nastavnom kurikulumu koji odlikuje otvorena koncepcija, u kojoj se na kurikulumskim okvirima ugrađuju izvedbene jezgre, realizirane na slobodan i kreativan način tako da se maksimalno potiče aktivno učenje prilikom izgradnje kompetencija (Previšić, 2007), osobito je značajan skriveni kurikulum, koji danas predstavlja aktualno i recentno istraživačko područje života škole i nastavnog procesa (Iyejare, 2023; Maras, 2024; Smith Myles, Trautman, i Schelvan, 2024...).

Skriveni kurikulum ili tajni plan učenja, prikriveni, alternativni, latentni, neregistrirani ili parakurikulum (Cindrić et. al., 2010), pretpostavlja neplanirane rezultate i posljedice učenja i poučavanja. Izraz skriveni kurikulum široka je kategorija koja obuhvaća nepriznate i često neželjene čimbenike prisutne u nastavi i školi. To su nepriznata znanja koja učenici stječu u školi; složena mreža skrivenih poruka koje se očituju u onome što se i kako uči i poučava u školi (Spajić-Vrkaš, 2012). Skriveni kurikulum sadrži brojna pravila koja se ne uče i ne poučavaju izravno, nego se „podrazumijevaju“; to su sadržaji koji u uvelike uređuju socijalne interakcije, uspjeh u školi, čak i sigurnost, a manifestiraju se upotrebom određenih idioma, metafora, *slenga* te govora tijela (Pavičić Vukičević, 2013). Seddon (1983) navodi kako skriveni kurikulum pretpostavlja učenje stavova, normi, vjerovanja, vrijednosti i pretpostavki koje su izražene u obliku rituala ili pravila ponašanja te se rijetko preispituju jer ovise o vrijednosnom stavu pojedinca. Brojni se autori slažu kako primarni utjecaj na skriveni kurikulum imaju nastavnici koji realizacijom nastavnoga sadržaja iskazuju osobne vrijednosti, stavove, estetička načela i brojne druge poruke. Nastavnik svojim osobnim karakteristikama, osobnošću, kompetencijama i profesionalnom etikom može uspješno ili neuspješno odgovoriti na zamke skrivenoga kurikuluma. Kärner i Schneider (2024) naglašavaju kako za obrazovni uspjeh općenito, a posebno za svakodnevni rad u svim vrstama škola i svim predmetima, nije relevantan samo eksplicitni sadržaj kodiran u nastavnim planovima i programima, već i neeksplicitni aspekti koji se reproduciraju skrivenim kurikulumom.

Pastuović (1999: 135) ovako klasificira glavna obilježja skrivenoga kurikuluma:

- skriveni kurikulum kao afektivni izlaz odgoja i obrazovanja koji čine norme, stavovi i socijalne vještine nužne za uspješnu socijalnu integraciju koje nisu propisani programom ili drugim pravilima škole, ali je za učenika korisno da ih se pridržava

- skriveni kurikulum kao kontekst koji se odnosi na cjelokupno ponašanje nastavnika i ostaloga osoblja škole koji djeluju na vrijednosti, stavove i navike učenika
- skriveni kurikulum kao proces koji čine neverbalne poruke nastavnika kojima se kurikulum vrijednosno interpretira; selekcijom sadržaja i primjera, kao i komentarima, nastavnik značajno utječe na stavove učenika (posebice ima velike mogućnosti reinterpretacije kurikuluma u procesu ispitivanja i ocjenjivanja znanja učenika).

Skriveni kurikulum ovisi o cjelokupnoj ulozi nastavnika sa svim pripadajućim elementima; od jasno usmjerenoga odgojno-obrazovnog cilja, nastavnoga sadržaja, odabranih nastavnih strategija, stila rada nastavnika, modela vrednovanja, kompetencije učitelja, odnosa između nastavnika i učenika do odnosa među učenicima te verbalne i neverbalne nastavne komunikacije. Osim nastavnika i njegove uloge u nastavi, na skriveni kurikulum utječu i brojni drugi pojedinci u školi koji su dio svakodnevnoga školskog funkcioniranja te brojnih procesa koji se događaju u školi. Također je razvidna povezanost skrivenoga kurikuluma s razrednim i školskim ozračjem, a utjecaj je osjetan i na kvalitetu te dinamiku u komunikaciji. Iako često vrlo suptilan, utjecaj skrivenoga kurikuluma može se intenzivno reflektirati na sve nastavne i školske aspekte.

U kontekstu škole, skriveni je kurikulum nepisana kultura škole i uključuje način odijevanja, izbor materijala za školu, načine pozdravljanja i komunikacije unutar škole i u školskom dvorištu, način provođenja školskih odmora, izbor igara, odnose vršnjaka i sl. Skriveni kurikulum učinkovito djeluje u području raspodjele prenošenja pojedinih stereotipa. Myles i sur. (2004) upućuju na stereotipne uloge i rituale za koje društvo smatra da bi ih djeca trebala usvojiti. U školi se „zna“ kako se odijevaju i ponašaju djevojčice, a kako dječaci; „jasno je“ kako se druže i komuniciraju djevojčice, a kako dječaci (Myles, Trautman, Schelvan, 2004), „neupitno je“ da su odgojni predmeti manje važni od obrazovnih predmeta i sl.

Kelly (2011) upućuje na to kako skriveni kurikulum označava vrijednosti koje učenici nauče u školi zbog načina na koji se škola organizira i vodi. Društvene i spolne uloge, stavovi, vrijednosti, položaji moći, hegemonijski diskurs i drugi aspekti življenja neosviješteno se prenose iz generacije u generaciju kao samorazumljive, neupitne, općekulturne, trajne činjenice. Temeljno obilježje skrivenoga kurikuluma njegova je implicitnost, koja se može odražavati i u vrijednosnom diskursu koji utvrđuje vlast i koji je važan za opstanak pojedinoga društvenog smjera (Knowles i Lander, 2012). Matoš (2011) naglašava kako aspekti skrivenoga kurikuluma mogu biti razvidni u odstupanju od vrijednosti koje se prenose, a odnose se na ljudske jednakosti i ravnopravnosti. Kulturu

škole čine podjednako propisani kurikulum kao i skriveni kurikulum (Nikšić Rebihić i Novosel, 2018). Pod pojmom školska kultura najčešće se podrazumijeva akumulacija mnogih individualnih vrijednosti i normi, stavova i vjerovanja, rituala, povijesti, tradicije i drugoga koji čine nepisana pravila o tome kako treba misliti, osjećati, ponašati se i djelovati u određenoj odgojno-obrazovnoj ustanovi. S kurikulumom, elementima rasporeda, očekivanjima, načinima rješavanja problema i donošenja odluka pojam kulture ustanove posebice obuhvaća socijalne interakcije i istodobno ih u velikoj mjeri određuje. Školska kultura prožima sve što se u ustanovi događa i nikako nije odjeljenja od filozofije života i rada svih sudionika koja se s vremenom usustavila kao skriveni kurikulum i postala neodvojivi dio života škole (Vuković Vidačić, 2016: 41). Suvremenu školu možemo promatrati kao kompleksni živi organizam, koji je otvoren partnerstvu s roditeljima te široj lokalnoj zajednici, plodno je tlo za ostvarenje odgojnih vrijednosti posredovanih skrivenim kurikulumom (Maras, 2024). Skriveni kurikulum može biti iznimno opasan, ali i koristan u odgojno-obrazovnom smislu, samo ako svi osvijestimo koje se sve poruke i vrijednosti nesvjesno prenose u školskom životu te kako se one mogu reflektirati na učenike i kakav dugoročni učinak na njih mogu imati. Ispravne moralne vrijednosti, kao što su mudrost, pravednost, ljubav, odanost, iskrenost, poštivanje, uče učenika da razlikuju dobro od lošega te da se sukladno tim vrijednostima ispravno ponašaju prema sebi i drugima. Vrijednosti koje vladaju u školi postaju vrlo važno sredstvo za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ciljeva. One su prisutne u odabiru sadržaja za poučavanje, u pripremi učenika za njihovu budućnost, odnosu škole prema svim učenicima, posebice onima s teškoćama, odnosu prema okolišu, zdravlju i mnogo čemu drugom. Svojim ponašanjem učenike treba usmjeravati da razumiju i poštuju jedni druge te stvarati pozitivnu i poticajnu školsku atmosferu u kojoj će se svi osjećati prihvaćeno, ugodno i motivirano (Mandir, 2020). Iako možemo primjetiti da postoje različite definicije i interpretacije pojma skrivenoga kurikuluma istraživači iz područja odgoja i obrazovanja su usuglašeni u istoga kao sveprisutnog fenomena koji snažno sudjeluje u ostvarenjima odgojno-obrazovnih ishoda suvremene škole (Lord, 2017).

METODOLOGIJA

U radu se opisuje istraživanje koje je provedeno s ciljem ispitivanja mišljenja nastavnika o skrivenom kurikulumu i njegovom utjecaju na nastavu Glazbene kulture ¹.

¹ Istraživanje je proizašlo iz diplomskoga rada koji je Ena Sokić oblikovala pod mentorstvom izv. prof. dr. sc. Tihane Škojo pri Odsjeku za glazbenu pedagogiju na Akademiji za umjetnost i kulturu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku ak. god. 2021./2022.

U skladu s oblikovanim ciljem postavljeni su sljedeći problemi istraživanja:

1. ispitati mišljenja nastavnika prema pojmovno-sadržajnom određenju skrivenoga kurikulumu s obzirom na spol, dob, godine nastavnoga staža i veličinu škole
2. ispitati primjećuju li utjecaj skrivenoga kurikulumu na nastavi Glazbene kulture
3. utvrditi koji elementi svojim djelovanjem kao skriveni kurikulum utječu na nastavu Glazbene kulture.

Sudionici

Istraživanje je provedeno na uzorku od 42 nastavnika Glazbene kulture iz četiriju županija u Republici Hrvatskoj (Osječko-baranjska, Požeško-slavonska, Vukovarsko-srijemska i Brodsko-posavska županije). Sudjelovalo je ukupno 30 nastavnica (71,4 %) i 12 nastavnika (28,6 %) u dobi od 23 do 65 godina; ispitanici imaju do 40 godina radnoga staža. Prema veličine škole u kojoj rade, polovina nastavnika radi u školama veličine do 250 učenika, a polovina u školama veličine od 251 do 750 učenika (Tablica 1.).

Instrument istraživanja

Za potrebe istraživanja oblikovan je upitnik koji se u prvom dijelu sastojao od pitanja koja se odnose na obilježja ispitanika (spol, dob, godine nastavnoga staža) te na mjesto zaposlenja i veličinu škole u kojoj je zaposlen nastavnik.

U drugom su dijelu upitnika nastavnici označavali stupanj slaganja sa 17 navedenih tvrdnji usmjerenih na sadržajno određenje pojma skriveni kurikulum. Procjene su označavale sljedeće: 1 – uopće se ne slažem; 2 – uglavnom se ne slažem; 3 – niti se slažem niti se ne slažem; 4 – uglavnom se slažem; 5 – potpuno se slažem.

Treći dio upitnika obuhvaćao je jedno dihotomno pitanje na koje se nadovezivalo moguće objašnjenje kroz otvoreno pitanje, dok su u četvrtom dijelu upitnika ispitanici označavali stupanj slaganja s 23 tvrdnje usmjerene na elemente koji svojim djelovanjem kao skriveni kurikulum utječu na nastavu glazbe. Procjene su označavale sljedeće: 1 – uopće ne utječe; 2 – najčešće ne utječe; 3 – niti utječe, niti ne utječe; 4 – najčešće utječe; 5 – u potpunosti utječe.

Nakon anketiranja i prikupljanja podataka provedena je obrada podataka. Prikazani su deskriptivni podaci za ispitane čestice. Varijable su prikazane na

temelju aritmetičkih sredina i standardnih devijacija čestica te s pomoću frekvencija i postotka rezultata po česticama. Statistička obrada prikupljenih podataka provedena je s pomoću statističkoga programa IBM SPSS Statistics 20.

Rezultati istraživanja i interpretacija

Prema mišljenju nastavnika o pojmovno-sadržajnom određenju skrivenoga kurikuluma, dobiveni su rezultati prikazani u Tablici 2.

Deskriptivnim parametrima prikazani su odgovori po česticama kojima je ispitano mišljenje nastavnika prema pojmovno-sadržajnom određenju skrivenoga kurikuluma. Nastavnici se u najvećoj mjeri slažu s tvrdnjom da je skriveni kurikulum nepisana kultura nastave i škole ($M = 4,60$, 61,9 % ih se potpuno slaže), da je skriveni kurikulum skup utjecaja koji oblikuje i prenosi socijalne vrijednosti ($M = 4,45$, 52,4 % ih se potpuno slaže), kao i da su znanja o skrivenom (tajnom, nepisanom) kurikulumu važna za uspješan odgojno-obrazovni proces ($M = 4,45$, 50 % ih se potpuno slaže). Također se u velikoj mjeri slažu da skrivenim kurikulumom nastavnici nesvjesno prenose vlastite norme, vrijednosti i uvjerenja ($M = 4,43$, 52,3 % ih se potpuno slaže). S druge strane, nastavnici se u najmanjoj mjeri slažu s tvrdnjom da skriveni kurikulum blokira odgojne vrijednosti učenika ($M = 3,00$). Isto se tako manje slažu da skriveni kurikulum može imati manipulativni utjecaj ($M = 3,93$), da utječe na formalni kurikulum ($M = 3,95$) i da uključuje način odijevanja ($M = 3,95$).

Iz odgovora je razvidno kako su nastavnici svjesni utjecaja skrivenoga kurikuluma i njegove važnosti koja ima implikacije na različite odgojne i obrazovne aspekte. Za razliku od istraživanja u kojem se ispitivalo mišljenje srednjoškolskih nastavnika o skrivenom kurikulumu, u kojem nastavnici nisu imali saznanja o skrivenom kurikulumu (Vrdoljak, 2019), kao ni o njegovu utjecaju na nastavu, iz iskazanoga je mišljenja razvidna veća osviještenost o toj temi kod nastavnika Glazbene kulture.

Kada se promatraju mišljenja prema pojmovno-sadržajnom određenju skrivenoga kurikuluma s obzirom na spol, može se uočiti kako se nastavnici u većoj mjeri slažu s većinom navedenih tvrdnji nego nastavnice. Nastavnici u većoj mjeri smatraju da su znanja o skrivenom kurikulumu važna za uspješan odgojno-obrazovni proces ($M = 4,58$), da je skriveni kurikulum skup utjecaja koji oblikuje i prenosi socijalne vrijednosti ($M = 4,67$), da blokira odgojne vrijednosti učenika (3,08), da se reflektira na nastavnu klimu ($M = 4,33$), da skrivenim kurikulumom nastavnici nesvjesno prenose vlastite norme, vrijednosti i uvjerenja ($M = 4,67$), da se reflektira na zadovoljstvo učenika nastavom i školom ($M = 4,17$), da uključuje verbalnu ($M = 4,42$), neverbalnu ($M = 4,33$) nastavnu komunikaciju, da se reflektira na ponašanja na nastavi ($M = 4,58$), da

se odražava u stavovima učenika ($M = 4,58$), da se ogleda u ponašanju učenika jednih prema drugima i ponašanju učenika prema nastavniku ($M = 4,58$), da je važno osvijestiti elemente skrivenoga kurikuluma kako bi se djelovanjem suprotstavio njihovu utjecaju ($M = 4,17$), da može imati manipulativni utjecaj ($M = 4,00$) i da utječe na formalni kurikulum ($M = 4,08$). S druge strane, nastavnice se više slažu da skriveni kurikulum oblikuje odgojne vrijednosti učenika ($M = 4,33$) i da skriveni kurikulum uključuje način odijevanja ($M = 4,00$). Nastavnici i nastavnice podjednako se slažu da skriveni kurikulum predstavlja nepisanu kulturu nastave i škole. Jedina statistički značajna razlika pokazala se za tvrdnju da se skriveni kurikulum odražava u stavovima učenika ($F = 4,87$, $p < 0,05$), s čime se nastavnici značajno više slažu nego nastavnice.

Dobiveni rezultati mišljenja nastavnika s obzirom na staž pokazuju da se nastavnici s manje radnoga staža, do 10 godina, u većoj mjeri slažu s ispitivanim tvrdnjama. Oni su više osvijestili utjecaj skrivenoga kurikuluma te u većoj mjeri smatraju da su znanja o skrivenom kurikulumu važna za uspješan odgojno-obrazovni proces ($M = 4,59$). Svjesni su kako skriveni kurikulum može blokirati odgojne vrijednosti učenika (3,23), kao i da se reflektira na nastavnu klimu ($M = 4,32$). Visokim prosječnim ocjenama ($M = 4,59$) nastavnici upućuju na to kako se skrivenim kurikulumom nesvjesno prenose vlastite norme, vrijednosti i uvjerenja, kao i da se to odnosi na način odijevanja ($M = 4,05$) te da uključuje verbalnu ($M = 4,32$) i neverbalnu ($M = 4,36$) nastavnu komunikaciju, kao i ukupna ponašanja na nastavi ($M = 4,45$). Nastavnici s manje od 10 godina radnoga staža i oni s više od 10 godina radnoga staža podjednako se slažu da skriveni kurikulum predstavlja nepisanu kulturu nastave i škole, da je skriveni kurikulum skup utjecaja koji oblikuje i prenosi socijalne vrijednosti, da oblikuje odgojne vrijednosti učenika. Dobiveni su rezultati u skladu s zaključcima provedenoga istraživanja Brust-Nemet (2016) koja ističe kako su nastavnici svjesni vlastite odgovornosti i važnosti u oblikovanju kulture škola, kao i svih utjecaja skrivenoga kurikuluma.

Jedina značajna razlika koja je zabilježena u ovom istraživanju odnosi se na to da se skriveni kurikulum ogleda u ponašanju učenika jednih prema drugima i ponašanju učenika prema nastavniku ($F = 6,20$, $p < 0,05$), s čime se slaže značajno više nastavnika s manje radnoga staža. Mlađi nastavnici smatraju kako današnjim učenicima najviše manjka odgovornosti prema radu i učenju, iskrenosti, poštenja i poštivanja drugih (Bradarić, 2018). Rezultatima istraživanja Bradarić (2018) utvrđeno je kako nastavnici smatraju da kod djece najčešće nije razvijena odgovornost, zatim slijede pristojnost, samopouzdanje, znanje, empatija i solidarnost. Osim što odgovornost prema sebi i drugima smatraju najvažnijom vrijednošću jer je ključna za razvoj i budući život, nastavnici smatraju kako je upravo ona najteža za razvijanje kod učenika.

Kada se u obzir uzme veličina škole u kojoj nastavnici rade, rezultati pokazuju da postoje neke značajne razlike u stavovima nastavnika prema skrivenom kurikulumu koji rade u manjim i većim školama. Nastavnici koji rade u manjim školama značajno više od nastavnika koji rade u većim školama smatraju da skriveni kurikulum uključuje način odijevanja ($F = 4,50$, $p < 0,05$), verbalnu nastavnu komunikaciju ($F = 4,95$, $p < 0,05$), da se reflektira na ponašanja na nastavi ($F = 9,06$, $p < 0,01$) te da se ogleda u ponašanju učenika jednih prema drugima i ponašanju učenika prema nastavniku ($F = 6,79$, $p < 0,01$).

Pri utvrđivanju *utjecaja skrivenoga kurikuluma na nastavi Glazbene kulture* dobiveni rezultati upućuju na to da 62 % nastavnika prepoznaje utjecaj skrivenoga kurikuluma u svojoj nastavi (Prikaz 1).

Nastavnici su naveli da prepoznaju utjecaj skrivenog kurikuluma u svojoj nastavi, ističu sljedeće elemente za koje smatraju da svojim djelovanjem, kao skriveni kurikulum, utječu na nastavu glazbe. Odgovori se mogu svrstati u sljedeće kategorije:

- Utjecaj na učenikove vrijednosti koje se prenose iz roditeljskoga doma
- Osobne glazbene preferencije učenika
- Negativan utjecaj roditelja i okoline na mišljenje o važnosti predmeta
- Premala satnica predmeta
- Nedostatak motivacije učenika
- Nezainteresiranost za nastavne aktivnosti
- Ponašanje učenika prema svojim vršnjacima, nedostatak suradničkih kompetencija
- Nemogućnost individualnoga pristupa prema učenicima s teškoćama
- Prevelik utjecaj medija i vizualnih tehnoloških podražaja na učenike
- Opći stav o važnosti o predmetima iz umjetničkog područja
- Visoka očekivanja u pogledu vrednovanja.

Prema mišljenju nastavnika o *elementima koji svojim djelovanjem kao skriveni kurikulum utječu na nastavu Glazbene kulture* dobiveni su rezultati koji su prikazani u Tablici 3.

Iz rezultata je razvidno kako nastavnici za sve ispitivane elemente smatraju da najčešće utječu na nastavu. Sve su čestice procijenjene visokim prosječnim ocjenama, vrijednostima aritmetičkih sredina koje su iznad 4. Nastavnici su kao najvažnije ispitivane elemente koje svojim djelovanjem kao skriveni kurikulum utječu na nastavu glazbe procijenili stav društva prema predmetu Glazbena kultura ($M = 4,62$). Utjecaj društva, kao skriveni kurikulum, osjeća čak 66,6 % ispitivanih nastavnika. Potom slijedi kultura škole ($M = 4,57$), motiviranost učenika za sudjelovanje u aktivnostima na nastavi (M

= 4,57), broj nastavnih sati predmeta Glazbena kultura ($M = 4,52$), kao i nedostatak vremena za realizaciju predviđenoga nastavnog sadržaja ($M = 4,50$) te materijalna opremljenost učionice i uvjeti za rad ($M = 4,52$). Razvidan je utjecaj roditelja prema predmetu ($M = 4,50$) koji je osjetan kao negativni skriveni kurikulum. Niz istraživanja potvrđuje navedene rezultate (Iyejare, 2023; Jukić, i Kakuk, 2019; Kärner i Schneider, 2024; Pavičić-Vukićević, 2013).

ZAKLJUČAK

Nastava Glazbene kulture, kao dio umjetničkoga područja, obuhvaća utječe na skladan i cjelovit razvoj učenika. Osim primarnoga utjecaja na njegov glazbeni, umjetnički i estetski razvoj, usvajanjem brojnih generičkih kompetencija u nastavi utječe se na cjelovit razvoj učenika. Glazbenom se nastavom, osim na osobni razvoj učenika, stavove i vrijednosti, utječe i na njegov socijalni razvoj, samosvjesnost (Welch et al., 2014), empatiju (Rabinowitch et al., 2013), altruizam (Kirchner i Tomasello, 2010) i brojne druge važne vještine (Pitts, 2003). Osim pisanih i jasnih ciljeva koji se realiziraju na nastavi Glazbene kulture, razredom tijekom glazbene nastave odzvanjaju i one nečujne poruke koje često ostaju trajnije i snažnije utkane u iskustvu svakoga dionika nastavnoga procesa. Skrivenim se kurikulum u nastavi glazbe često zrcale i važne odlike same nastavne praksa, od nastavne komunikacije, socijalne i emocionalne klime do kompetencija nastavnika, njegovih profesionalnih stavova, ali i životnih vrijednosti i normi, što šalje snažnu poruku učenicima i utječe na njihovo ponašanje (Astma i Usman, 2021).

S ciljem utvrđivanja mišljenja nastavnika o skrivenom kurikulumu i njegovu utjecaju na nastavu Glazbene kulture, provedeno je istraživanje iz kojega je razvidno kako nastavnici prepoznaju važnost implicitnih poruka koje se prenose različitim aspektima u nastavi. Posebno su osviješteni svojega doprinosa, nesvjesnoga prenošenja osobnih stavova i uvjerenja kroz ponašanje i komuniciranje u razredu. Nastavnici ističu kako prepoznaju kod učenika prenošenje mišljenja i uvjerenja o predmetu iz roditeljskoga doma, a koja imaju negativne implikacije na oblikovanje općega stava o važnosti predmeta, kao i na motivaciju na nastavne i izvannastavne aktivnosti. Upućuju na to kako se kroz skriveni kurikulum prepoznaje opći društveni stav o davanju prednosti predmetima iz područja STEM u odnosu na predmete iz umjetničkoga područja.

Iz brojnih je navedenih elemenata u istraživanju razvidno kako nastavnici intenzivno promišljaju o utjecajima skrivenoga kurikuluma na nastavu glazbe. Provedeno je istraživanje otvorilo i različite nove izazove s kojima se susreće aktualna nastava Glazbene kulture; od učenika novih generacija

koji pokazuju manji interes za tradicionalno oblikovanje nastavnih aktivnosti, utjecaja medija na glazbene preferencije učenika, visokih očekivanja roditelja i učenika u pogledu vrednovanja, sve do brojnih utjecaja inkluzivne nastave.

Važno je neprestano promišljati o porukama koje se skrivenim kurikulumom prenose, kao i o tome da skriveni kurikulum nosi jednaku odgovornost za oblikovanje učenika kao i formalni kurikulum.

LITERATURA

- Astma, A. & Usman, M. (2021). „PICABOO: Effects of Hidden Curriculum on student's behavior“. *Health Professions Educator Journal*, br. 4, str. 9-15.
- Bradarić, M. (2018). *Vrijednosti kao odraz skrivenog kurikuluma*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti.
- Brust-Nemet, M. & Mlinarević, V. (2016). „Procjene učitelja o kulturi škole“. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, br. 62(1), str. 93-103.
- Cindrić, M. et al. (2010). *Didaktika i kurikulum*. Zagreb: IEP-D2.
- Iyejare, O. (2023). *12 roles of teacher in hidden curriculum in education*. Preuzeto s <https://theselfdiscoveryblog.com/12-roles-of-teachers-in-hidden-curriculum-in-education/> (10.11. 2024).
- Jukić, R. & Kakuk, S. (2019). „Socialization role of Hidden Curriculum“, u: *Edulearn 19, 11th International Conference on Education and New Learning Technologies*. Palma de Majorca: IATEDE Academy, str. 3404 – 3412.
- Kärner, T. & Schneider, G. (2024). „A Scoping Review on the Hidden Curriculum in Education“. *Research in Education Curriculum and Pedagogy: Global Perspectives*. 10.56395/recap.v1i1.1.
- Kelly, A. V. (2011). *The Curriculum. Theory and practice*. London: Sage Publications Limited.
- Kirschner, S. & Tomasello, M. (2010). „Joint Music Making Promotes Prosocial Behavior in 4-year-old Children“. *Evolution and Human Behavior*, br. 31(5), str. 354-364.
- Knowles, G. & Lander, V. (2012). *Thinking Through Ethics and Values in Primary Education*. London: Learning Matters.
- Lord, R. (2017). „Hidden curriculum in relation to local conditions in Fiji“. *European Journal of Education Studies*, br. 3(5), str. 454-466.
- Matoš, N. (2011). „Koncept skrivenog kurikuluma s osvrtom na glazbeno obrazovanje“. *Tonovi Zagreb – časopis glazbenih i plesnih pedagoga*, br. 26(2), str. 92-112.

- Mandir, M. (2020). *Nastavnik – (su)kreator skrivenog kurikuluma*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet.
- Myles, B. S. et al. (2004). *The hidden curriculum: Practical solutions for Understanding Unstated Rules in Social Situations*. Shawnee Mission. KS: Autism Asperger Publishing Co.
- Kurikulum nastavnog predmeta Glazbena kultura za osnovne škole i Glazbena umjetnost za gimnazije (2019). Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja.
- Maras, A. (2024). "The hidden curriculum in the context of a contemporary school". *Napredak*, br. 165 (1-2), 145-160.
- Nikšić Rebihić, E. & Novosel, V. (2018). „Implikacije skrivenog kurikuluma“, u: Dedić Bukvić, E. & Bjelan-Guska, S. (ur.) *Ka novim iskoracima u odgoju i obrazovanju*. Sarajevo: Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu, str. 350-360.
- Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i opće obvezno obrazovanje u osnovnoj i srednjoj školi (2010). Zagreb. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta.
- Pastuović, N. (1999). *Edukologija*. Zagreb: Znamen.
- Pavičić Vukičević, J. (2013). „Uloga implicitne teorije nastavnika u skrivenom kurikulumu suvremene škole“. *Pedagoški istraživanja*, br. 10(1), str. 119-131.
- Pitts, S. (2003). „What do Students Learn when we Teach Music? An Investigation of the 'Hidden' Curriculum in a University Music Department“. *Arts and Humanities in Higher Education*. 2. 281-292.
- Previšić, V. (2007). Pedagogija i metodologija kurikuluma. u: Previšić, V. (ur.) *Kurikulum*. Zagreb: Školska knjiga, str. 15-34.
- Rabinowitch, T. C. et al. (2013). „Long-term Musical Group Interaction Has a Positive Influence on Empathy in Children“. *Psychology of Music*, br. 41, str. 484-498.
- Seddon, T. (1983). „The Hidden Curriculum: An Overview“. *Curriculum Perspectives*, br. 3, str. 1-6.
- Smith Myles, B., Trautman, M. & Schelvan, B. (2024). *The Hidden Curriculum: Understanding Unstated Rules in Social Situations*. Future horizons.
- Spajić-Vrkaš, V. (2012). „Pedagogija i politička kultura“, u: Hrvatić, N; Klapan, A. (ur.) *Pedagogija i kultura*. Zagreb: Hrvatsko pedagoško društvo, str. 17-31.
- Vrdoljak, E. (2019). *Skriveni kurikulum srednjoškolskih nastavnika*. Split: Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet.

- Vuković Vidačić, J. (2016). *Školska kultura*. Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci.
- Welch, G. et al. (2014). „Singing and Social Inclusion“. *Frontiers in Psychology*, br. 5, 1-12.

Prilog:

Tablica 1. Struktura uzorka (N = 42)

		N	Postotak
Spol	Muško	12	28,6 %
	Žensko	30	71,4 %
Staž	Do 10 godina	22	52,4 %
	Više od 10 godina	20	47,6 %
Veličina škole	Do 250 učenika	21	50 %
	Od 251 do 750 učenika	21	50 %

Tablica 2. Prikaz rezultata mišljenja nastavnika prema pojmovno-sadržajnom određenju skrivenoga kurikuluma

	Uopće se ne slažem		Uglavnom se ne slažem		Niti se slažem niti se ne slažem		Uglavnom se slažem		Potpuno se slažem		M	SD
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
1. Znanja o skrivenom (tajnom, nepisanom) kurikulumu važna su za uspješan odgojno-obrazovni proces	0	0	0	0	2	4.8	19	45.2	21	50	4.45	0.59
2. Skriveni kurikulum nepisana je kultura nastave i škole	0	0	0	0	1	2.4	15	35.7	26	61.9	4.60	0.54

3. Skriveni kurikulum skup je utjecaja koji oblikuje i prenosi socijalne vrijednosti	0	0	0	0	3	7.1	17	40.5	22	52.4	4.45	0.63
4. Skriveni kurikulum oblikuje odgojne vrijednosti učenika	0	0	1	2.4	4	9.5	18	42.9	19	45.2	4.31	0.74
5. Skriveni kurikulum blokira odgojne vrijednosti učenika	6	14.3	6	14.3	16	38.1	10	23.8	4	9.5	3.00	1.16
6. Skriveni kurikulum reflektira se na nastavnu klimu	0	0	1	2.4	4	9.5	21	50	16	38.1	4.24	0.72
7. Skrivenim kurikulumom nastavnici nesvjesno prenose vlastite norme, vrijednosti i uvjerenja	0	0	1	2.4	2	4.8	17	40.5	22	52.3	4.43	0.70
8. Skriveni kurikulum reflektira se na zadovoljstvo učenika nastavom i školom	0	0	1	2.4	6	14.3	24	57.1	11	26.2	4.07	0.71
9. Skriveni kurikulum uključuje način odijevanja	1	2.4	1	2.4	9	21.4	19	45.2	12	28.6	3.95	0.91
10. Skriveni kurikulum uključuje verbalnu nastavnu komunikaciju	1	2.4	1	2.4	4	9.5	21	50	15	35.7	4.14	0.87

Skriveni kurikulum u nastavi glazbe u općeobrazovnoj školi

11. Skriveni kurikulum uključuje neverbalnu komunikaciju	0	0	1	2.4	5	11.9	19	45.2	17	40.5	4.24	0.75
12. Skriveni kurikulum reflektira se na ponašanja na nastavi	0	0	0	0	5	11.9	20	47.6	17	40.5	4.29	0.67
13. Skriveni kurikulum odražava se u stavovima učenika	0	0	0	0	7	16.7	19	45.2	16	38.1	4.21	0.71
14. Skriveni kurikulum ogleda se u ponašanju učenika jednih prema drugima i prema nastavniku	0	0	1	2.4	5	11.9	19	45.2	17	40.5	4.24	0.75
15. Važno je osvijestiti elemente skrivenoga kurikuluma kako bi se suprotstavio njihovu utjecaju	1	2.4	0	0	10	23.8	15	35.7	16	38.1	4.07	0.92
16. Skriveni kurikulum može imati manipulativni utjecaj	1	2.4	2	4.8	13	30.9	9	21.4	17	40.5	3.93	1.06
17. Skriveni kurikulum utječe na formalni kurikulum	1	2.4	2	4.8	9	21.4	16	38.1	14	33.3	3.95	0.98

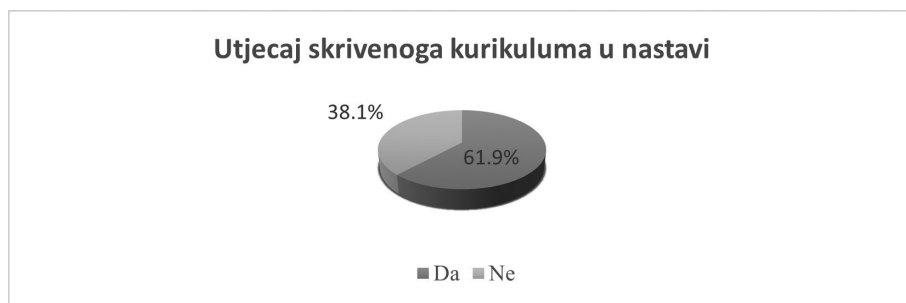
Tablica 3. Prikaz rezultata mišljenja nastavnika o elementima koji svojim djelovanjem kao skriveni kurikulum utječu na nastavu Glazbene kulture

	Uopćene utječe		Najčešće ne utječe		Niti utječe niti ne utječe		Najčešće utječe		U potpunosti utječe		<i>M</i>	<i>SD</i>
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
1. Mjesto predmeta u rasporedu	1	2.4	0	0	8	19	15	35.7	18	42.9	4.17	0.91
2. Broj nastavnih sati predmeta Glazbena kultura	1	2.4	0	0	4	9.5	8	19	29	69.1	4.52	0.86
3. Stav društva prema predmetu Glazbena kultura	0	0	0	0	2	4.8	12	28.6	28	66.6	4.62	0.58
4. Opći stav društvene zajednice prema učiteljima	0	0	0	0	5	11.9	13	31	24	57.1	4.45	0.71
5. Percepcija kolega iz kolektiva o važnosti predmeta Glazbena kultura	0	0	0	0	6	14.3	12	28.6	24	57.1	4.43	0.73
6. Status umjetnosti u društvu	0	0	0	0	6	14.3	16	38.1	20	47.6	4.33	0.72
7. Stav učenika prema predmetu	0	0	1	2.4	4	9.5	11	26.2	26	61.9	4.48	0.77
8. Stav roditelja prema predmetu	0	0	0	0	2	4.8	17	40.5	23	54.7	4.50	0.59

Skriveni kurikulum u nastavi glazbe u općebrazovnoj školi

9. Kultura škole (norme, uvjerenja, rituali)	0	0	0	0	4	9.5	10	23.8	28	66.7	4.57	0.66
10. Ponašanje učenika na nastavi	0	0	0	0	8	19	11	26.2	23	54.8	4.36	0.79
11. Preopterećenost učenika nastavnim i izvannastavnim sadržajima	0	0	1	2.4	9	21.4	14	33.3	18	42.9	4.17	0.85
12. Aktivnost učenika na nastavi	0	0	0	0	6	14.3	10	23.8	26	61.9	4.48	0.74
13. Međusobni odnosi učenika	0	0	0	0	7	16.7	17	40.5	18	42.8	4.26	0.73
14. Motiviranost učenika za sudjelovanje u aktivnostima na nastavi	0	0	0	0	3	7.1	12	28.6	27	64.3	4.57	0.63
15. Novine i zahtjevi koji su nastupili uslijed kurikularne reforme i uvođenja <i>Škole za život</i>	0	0	1	2.4	9	21.4	14	33.3	18	42.9	4.17	0.85
16. Materijalna opremljenost učionice, uvjeti rada	0	0	0	0	3	7.1	14	33.3	25	59.6	4.52	0.63
17. Očekivanja nastavnika od pojedinih učenika	0	0	0	0	8	19	14	33.3	20	47.7	4.29	0.77
18. Zahtjevi organiziranja i provođenja izvannastavnih glazbenih aktivnosti	0	0	0	0	4	9.5	15	35.7	23	54.8	4.45	0.67

19. Nedostatak vremena za realizaciju nastavnog sadržaja	0	0	0	0	7	16.7	7	16.7	28	66.6	4.50	0.77
20. Nepridržavanje razrednih pravila	0	0	0	0	10	23.8	12	28.6	20	47.6	4.24	0.82
21. Manjak znanja, vještina i sposobnosti u pojedinom području	0	0	1	2.4	8	19	16	38.1	17	40.5	4.17	0.82
22. Način ispitivanja i vrednovanja znanja	0	0	2	4.8	6	14.3	14	33.3	20	47.6	4.24	0.88
23. Zahtjevi uslijed inkluzije učenika s teškoćama u nastavi Glazbene kulture	0	0	2	4.8	7	16.7	11	26.1	22	52.4	4.26	0.91

Prikaz 1. Grafički prikaz rezultata utjecaja skrivenoga kurikuluma u glazbenoj nastavi

**Tihana ŠKOJO &
Renata JUKIĆ & Ena SOKIĆ**

THE HIDDEN CURRICULUM IN MUSIC TEACHING IN GENERAL EDUCATION SCHOOLS

Many definitions of the hidden curriculum and its research cited in the last fifty years indicate the complexity, but also the exceptional importance of unintentional, implicit messages that are spread in schools and classrooms every day. In this study, music teachers from the Osijek-Baranja, Brod-Posavina, Požega-Slavonia, and Vukovar-Srijem Counties highlighted the elements that they believe influence music teaching through their actions, as a hidden curriculum. The study results show that teachers, by reflecting on their own work, notice the influences of the hidden curriculum in the structural aspect of teaching, that is, the number of teaching hours of subjects, school equipment, and the organization of extracurricular music activities.

Teachers particularly note the cultural and educational aspects of the hidden curriculum, which have impact music teaching more strongly than the organizational aspect. They note that, despite the recognized significant and various contributions of artistic activities to student development and the current European and national educational initiatives that promote the artistic field in education, the scientific discourse still dominates the schools and teaching curriculum. This is evident in the cultural and aesthetic values that are sought to be transmitted through school culture. The teachers emphasize that societal attitude towards art and culture also affects the motivation of teachers and students, and that it is difficult to mitigate the negative influences of these elements, regardless of the exceptional efforts of teachers. Teachers also note that student overload caused by large curricular and extracurricular demands also affects student response to extracurricular music activities as well as the teaching atmosphere.

The conducted study has highlighted the need for a greater examination of the hidden curriculum's influence on teaching in the artistic field in order to respond properly to the challenges that arise due to the social and educational changes of the modern era.

Keywords: hidden curriculum, music teaching, teachers